

РЕЦЕНЗИЯ

НА МАТЕРИАЛИТЕ, ПРЕДСТАВЕНИ ОТ ГЛ. АС. ДОКТОР ПЕТЪР СТОЯНОВ ПАРУШЕВ
КАНДИДАТ В КОНКУРСА ЗА ЗАЕМАНЕ НА АКАДЕМИЧНА ДЛЪЖНОСТ „ДОЦЕНТ“
НАУЧНА ОБЛАСТ 2. ХУМАНИТАРНИ НАУКИ
ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ 2.2 ИСТОРИЯ И АРХЕОЛОГИЯ
НАУЧНА СПЕЦИАЛНОСТ „НОВА И НАЙ-НОВА ИСТОРИЯ (ВКЛ. ИСТОРИЯ НА
БАЛКАНСКИТЕ НАРОДИ)“
ОБЯВЕНА ОТ УНИВЕРСИТЕТ „ПРОФ. Д-Р АСЕН ЗЛАТАРОВ“ – БУРГАС
В ДЪРЖАВЕН ВЕСТНИК, БРОЙ 65 ОТ 28.07.2023 Г.

Рецензент: Почетен професор на Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“, доц. д-р Мариана Йовевска, Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“ (пенсионер), съгласно заповед на Ректора на Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ - Бургас No РД 251/28.09.2023г.

Обявеният от Университет „Проф. Асен Златаров“ – Бургас конкурс, обнародван в Държавен вестник бр. 65 от 28.07.2023 г. е приключил в определения срок. Подал е документи само един кандидат – Петър Стоянов Парушев, доктор и главен асистент в същия университет. Доколкото мога да преценя, процедурата на конкурса е проведена в съответствие със съществуващата нормативна уредба и кандидатът е допуснат до участие в конкурса.

Петър Парушев е завършил специалност „Балканистика“ във ВТУ „Св.Св. Кирил и Методий“ с петгодишен курс на обучение (10 семестъра), от направление История, с образователно-квалификационна степен Магистър. Защитил е дипломна работа си работа „Гръцко-сръбските отношения и българския опозиционен печат 1913-1915 г.“ през 1996 г.. Като докторант в Института по Балканистика завършва дисертационния си труд „Кипърският въпрос 1960-1974 г. и България“. С успешната му защита получава образователната и научна степен „доктор“ през 2008 г. и Диплом No 3345 от 06.04.2009 г. От учебната 2010/2011 г. работи в университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас. Първоначално на граждански договор, като асистент на ½ щатна бройка, след това на трудов договор като главен асистент във Факултет Обществени науки, катедра „История и

Философия“. Към днешна дата кандидатът Петър Стоянов Парушев води лекции и упражнения на основен трудов договор към същия университет, факултет и катедра.

За участие в настоящия конкурс Петър Стоянов Парушев е представил хабилитационен труд (монографията „Босненската криза 1908-1909, Великите сили и България“) и други допълнителни публикации. Издание на Университетско издателство „Проф. д-р Асен Златаров“, ISBN 978-619-7559-51-4, Бургас, 2023, монографията е в обем от 293 страници, в които са включени над 20 страници значими документи по темата в превод на български език. В края на текста са разположени списъци на източници - архивни и публикувани, на ползваната научна литература, на именен показалец и употребявани съкращения. Книгата разполага и с кратко резюме на английски език.

Събитията от 1908-1909 г. на Балканите не са нова тема, както за европейската историография, така и за българската, защото с интензивността и значимостта си те се явяват определящи за българската история, за Османската империя, за Австро-Унгария. Те са валидни за историческото развитие на Балканите и за европейската история. Структуроопределящи са за международната политика и дипломацията от първата половина на XX век.

Двете империи - Османската и Австро-Унгария са фактори в Югоизточна Европа, за целия европейски континент, било по територия, население, икономически потенциал, било като участник в международните отношения и двустранните външнополитически и дипломатически връзки. С дистанцията във времето нараства броят на учените изследвали, проучвали, публикували съобщения, статии, монографии на различни езици от различни страни. Естествено, най-често доминират изследователите от страните засегнати по някакъв начин от събитията – автори от Австрия, от Турция, от Русия, от България, от бивша Югославия, вече Босна и Херцеговина, Сърбия, Черна гора и др.

Веднага трябва да се каже, че доктор Петър Парушев има поглед за цялото това многообразие от автори и гледни точки. Информирани са и това е видно от обясненията, поясненията, които дава за различни факти и събития.

Допада ми, че авторът, познавайки чуждестранните публикации, подробно и последователно се позовава на българската историография запознава читателите с българските автори и изтъква постиженията на българската историческа наука. Например

приносът на Зорка Първанова е в представянето на Османската империя през 1908 г. като опит за конституционно републиканско управление¹. Доколко успешно и доколко неуспешно тези усилия успяват да запазят разпадащата се могонационална, етнически пъстра и мултирелигиозна територия на Османската империя. Радослав Мишев, като безспорен специалист за външната и вътрешната политика на Австро-Унгария на границата между XIX – XX век, очертава дипломатията на Виена и на София, разкрива факторът Сърбия при взимане на различни решения за Балканите².

Периодът 1908 -1909 г. е многостранно изследван и цялостно проучван в различни аспекти. Петър Парушев отделя заслужено внимание на всички тях. Познава техните публикации, базира се на техните научни достижения, многократно изтъква научните им изводи. В този историографски обзор, прави впечатление, че г-н Петър Парушев се явява следващият автор, който свързан (посредством специалността и образованието си) с Великотърновския университет, който продължава редицата от историци, занимаващи се със събитията от 1908-1909 г. на Балканите и обявяването на България за независима държава.

Докато проф. Петър Горанов, през втората половина на XX век, защитава кандидатска дисертация, за икономическите параметри на българската независимост от 1908 г., по-късно във Великотърновския професор Радослав Мишев и моя милост, вече слушат неговите лекции за независимостта, четат неговите публикации. На свой ред нашето поколение също се интересува събитията по време на Босненската криза, всеки от своята професионална ориентация. Проф. Мишев интересуващ се от Австро-Унгария, а аз от гледната точка на действителността в Босна. Щафетат преминава в следващите поколения великотърновски възпитаници, като Пенка Пеева и Петър Парушев, които също правят

¹ Първанова, З. Между неосъществения хюриет и неизбежната война. Националните движения в Европейска Турция и Младотурския режим 1908 – 1912 г., С., 2002.

² Мишев, Р. Австро-унгарската политика към България в навечерието на Анексионната криза (1906 – 1908 г.) Историкът. Гражданин и учен. Сборник в чест на акад. Илчо Димитров, С., 2001, с. 297; Мишев, Р. България във външната политика на Австро-Унгария 1898 – 1912., В.Търново, 2004; Мишев, Р. История на Австро-Унгария 1867 – 1918, Велико Търново, 2005; Мишев, Р. Факторът Сърбия в отношенията между Австро-Унгария и България 1878 – 1914 г. Мишев, Р. Австро-Унгария и идеята за обявяване на независимостта на България 1889 – 1908 г., Исторически преглед, кн. 3., 1989; Мишев, Р. Хабсбургският орел над Балканите. Епизоди от дейността на Австро-унгарската тайна дипломатия и разузнавателни служби в България 1878 – 1915 г., Велико Търново, 1992

своите приноси. Обявената във Велико Търново българска независимост за малко повече от век създаде школа от изследователи – великотърновски възпитаници.

Подробният историографски обзор по темата за кризата 1908 – 1909 г., доказва, че авторът на монографията продължава приемствеността в очерталата се школа на великотърновски възпитаници, занимаващи се с най-светлите събития около българската независимост и външнополитическите събития от 1908-1909 г.

Историографската наситеност с публикации и изследвания за непродължителния период 1908-1909 г. обяснява защо авторът се справя успешно и без оригинална архивна документация. Той е запознат с документалната база във основа на множеството публикации, а за читателите си - прилага най-интересните документи свързани с Босненската криза, в превод на български език.

Заслужава да се спомене, че приложените снимки, карти илюстрират и допълват текстовото изложение, онагледяват и улесняват възприемането на текста. Списъкът на фотографии на владетели, дипломати и политици може да се разшири и допълни с образи и снимки на неелитарни съвременници и изгледи от различните градове, свързани със събитията. Те ще илюстрират за читателите облика на съвременieto от началото на 20 век като населението и градове.

Д-р Петър Панушев конструира монографията си по нов, различен начин, като организира изложението и историческия материал по свой начин. Разчупва традиционната конструкция на „Нара Paradigma“ – 3 глави, с по три параграфа и изгражда повествованието си от две глави с по 3 параграфа и заключение. Това е възможно, защото за фон му служат събитията, довели до Босненската криза и събитията по време на самата криза. В Първа глава Панушев най-общо представя дипломацията на европейските държави. Във Втората глава той разглежда балканските дипломатически усилия от София и от Белград.

Наистина в Първа глава, в последните два параграфа става дума за отзвукът в балканските столици, на събитията от Младотурската революция. Но този отзвук не е непосредствен отговор на ставащото в Османската империя, а е реакция на чутото, казаното, написаното във външните министерства на европейските сили. С други думи отзвук в отговор на европейската политика и международна дипломация за случващото се в Цариград и европейските османски провинции. Отзвукът в София и Белград е в значителна степен

отговор на европейските нагласи и международна политика, отколкото непосредствена реакция на ставащото във Високата порта.

Въпреки че Сърбия е независима от Османската империя, а България е зависима от Османската империя по редица въпроси, включително и по въпросите на външната политика и двете страни имат нерешени въпроси със султана и управляваните от него техни сънародници. Ако бъде приета републиканска конституция или поне се въведе конституция, изравняваща всички султански поданици, това би породило опасения в Белград и в София. Политическите промени в Османската империя за конституция, за граждански права сами по себе си не водят до независимост, защото голяма част от сърби и българи са останали извън границите на националните им държави. Тези толкова демократични и справедливи нововъведения биха елиминирали напълно възможностите за закрилата им от България и Сърбия по силата на клаузите от Берлинския конгрес.

В желанието си да се дистанцират от събитията в Цариград двете балкански страни първоначално не се активизират явно нито в подкрепа, нито в противопоставяне, изчаквайки преди всичко ориентацията на европейската дипломация. С това разбиране е изградена структурата на книгата. Това е подход, който самото заглавие „Босненската криза 1908-1909 година, Великите сили и България“ налага. Това е и научният принос на Петър Панушев при разработването на проблематиката в този аспект и негов научен, личен принос в монографията му.

Авторът подхожда от този нов ъгъл и проследява историческите факти и действия в периода 1908-1909 г. Съчетавайки дипломацията на Великите сили около Младотурската революция и около Босненската анексия, той ги преплита с външнополитическите усилия в София за еманципиране на България и признаването ѝ за независима държава. В останалите повествователни линии той исторически вярно и отговорно проследява, изказванията, дипломатически совалки и срещи, нюансите във водените разговори и уговорки.

Основният текст на книгата е съобразен с направените препоръки за използване на стар и нов стил и цитирането на Григорианския и Юлианския календар от предварителната рецензия. В периода 1908-1909 г. в различните държави, участници в международните отношения, е в сила различен Календар. В България времето се отчита по стар стил, в сила е Юлианския календар. Така е в Сърбия, в Румъния, в Гърция, в Русия. Но не е така в

Османската империя и в Австро-Унгария. Още през XVI век Австрия възприема новия стил с Григорианския календар, докато християнското население на Балканите се придържа към традициите на съседните държави, т.е. употребяват стар стил или официалното османско летописание. В резултат извори, източници и различни по произход публикации, които са ползвани от Петър Парушев носят датировка с разлика от 13 дена. За да ги съпостави той трябва да цитира и двата календара. Този факт идва да покаже още веднъж с какви трудности се сблъскват авторите, които разглеждат събития с многонационални участници, та било и само за две години.

Авторът д-р Парушев се е съобразил и с още една препоръка в текста от книжното тяло, която се отнася за употребата на множествено и единствено число по отношение на израза „Босна и Херцеговина“. Правилното е единствено число за Босна и Херцеговина и множествено в случаите когато става дума за Босна, Херцеговина и Новопазарският санджак. Наименованието Босна и Херцеговина, без значение дали се изписва с „И“ помежду им или се разделя със запетайка е една област от 6 санджака. Новопазарският санджак, който е бил седми санджак в Босна до руско-турската война, през Източната криза 1908-1909 г., както още се нарича Босненската криза, вече е със специален статут. Той е отделен от Босна и Херцеговина, върнат е изцяло на Османската империя и на негова територия са разположени войските на двете империи – Османската и Австро-Унгарската .

Когато става дума за анексията на Босна и Херцеговина 1908-1909 г. , въпросът за Новопазарският санджак изобщо не се повдига. Както Османската империя, така и Австро-Унгария са доволни, че разполагането на две силни, имперски армии в Санджака, както за кратко се нарича ще въздържа поривите за обединение на Сърбия и Черна гора. Географски той разделя двете балкански държави и охлажда стремежите им за освобождаване на сънародниците им и взаимодействие на двете балкански държави. Направени са поясненията за босненските мюсюлмани, като християнско население в Босна приело исляма, което днес официално се представя като бошняци, докато босненци, от Босна, могат да бъдат всички, които живеят на територията на страната, независимо от вероизповеданието.

В науката няма еднозначно твърдение, какви са по произход босненските мюсюлмани.

Сръбската историография утвърждава максимата, че православното население приема исляма, докато хърватската историография отстоява мнението, че католиците приемат исляма. При това авторите и от двете националности достигат до максимализъм, привеждат примери в полза само на своята националност и отричат правата на другата националност. Историческата истина разкрива, че от XV-XVI век е засвидетелстван изразът „босненски мюсюлмани“ и „бошняк“, без да се уточнява от кое вероизповедание са се отказали. За това по-правдоподобно е да се признават и двете възможности.

Монографията на доктор Петър Парушев със заглавие „Босненската криза 1908-1909 година, Великите сили и България“ заеме своето място в българската историография. Тя отбелязва нов етап в професионалното израстване на автора.

Тази монография е показателна за израстването на Петър Парушев като специалист по балканска история. Нейният обект е много отдалечен по времето, територията и проблематика от дисертационния му труд. Дисертацията му е свързана със събитията около обявяването на Кипър за независима държава, изследва външната политика на Англия, Гърция и Република Турция от втората половина на XX век., а в рецензирания предложен текст акцентите са различни, изцяло нови.

С тази книга П. Парушев безспорно се разкрива като автор, който познава политическите линии на развитие във външната политика на Англия, Османската империя, Гърция, Австро-Унгария, Русия тук на Балканите. Тя е в резултат на научното му развитие. Кандидатът участва в конкурса, освен с хабилитационния си труд/ монография с още една книга, която е на базата на докторската му теза „Кипърският въпрос 1960-1974 г. и България“. В обем от 231 страници тя излиза от Университетско издателство „Проф. д-р Асен Златаров“ през 2023 г. П. Парушев има 30 публикувани статии и доклади от научни конференции и 2 по-обширни студии на български език. От тях само една е в съавторство с колега от катедрата. За нуждите на преподавателската си работа той е издал и 2 броя Учебни помагало по дисциплината „История на Балканските народи“ с текстове, документи и изображения. Тематиката на всички тези публикации, както и структурата им е разнообразна, но в основната си част те са свързани с Историята на Балканите и Европа. Петър Парушев е участвал в международни и национални научни конференции, организирани в България. От докторантските си години до днес той е работил по различни чуждестранни и български университетски проекти в периода 2008-2010, 2012-2016 г.

Без да навлизам в подробен анализ на тези публикации ще кажа, че те представят кандидатът за доцент като сериозен и продуктивен учен, със своите научни приноси. Като преподавател в Университета „Проф. д-р Асен Златаров“- Бургас е водил и продължава да води самостоятелно лекционни курсове, по основни исторически дисциплини(История на балканските народи“, „Стопанска история“, „Историография“, „История на България 1878-1944“, Практика в музеи и библиотеки)

В заключение на направените констатации мога да заявя, че по мое мнение гл. ас. д-р Петър Стоянов. Парушев напълно отговаря на изискванията за получаване на академичната длъжност „доцент“ и убедено давам гласа си за неговото избиране.

Велико Търново 25.10.2023 г.

Почетен професор на ВТУ, доц. д-р Мариана Йовевска